

Рішення
разової спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії

Здобувачка ступеня доктора філософії **Софія Боженець**, 1999 року народження, громадянка України, освіта вища: у 2021 році закінчила Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» за спеціальністю «середня освіта», працює на посаді старшого викладача кафедри східноєвропейських мов Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії СБ України, м. Київ, виконала акредитовану освітньо-наукову програму «Філологія».

Разова спеціалізована вчена рада, утворена наказом Національної академії Служби безпеки України, м. Київ, від «06» квітня 2026 року № 118/ДСК, у складі:

Голови разової
спеціалізованої вченої ради -

Віри Ніконової, доктора філологічних наук, професора, професора кафедри романо-германських мов Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії СБ України

Рецензентів -

Лариси Компанцевої, доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри стратегічних комунікацій та прикладної лінгвістики центру стратегічних комунікацій Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій Національної академії СБ України

Тетяни Івасишиної, кандидата філологічних наук, доцента, завідувача кафедри східноєвропейських мов Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії СБ України

Офіційних опонентів -

Тетяни Левченко, доктора філологічних наук, професора, професора кафедри української лінгвістики та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Людмили Овсієнко, доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри української мови Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,

на засіданні «29» травня 2026 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» **Софії Боженець** на підставі публічного захисту дисертації «**Військова термінологія в лінгвокогнітивному аспекті (на матеріалі української та угорської мов)**» за спеціальністю 035 «Філологія».

Дисертацію виконано в Національній академії СБ України.

Науковий керівник **Володимир Кузьменко**, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри східноєвропейських мов Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби безпеки України.

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису, виконаного державною мовою, і вона є першим комплексним зіставним дослідженням військової термінології української та угорської мов, здійсненим з урахуванням їхньої різноструктурності та на основі лінгвокогнітивного підходу. До ключових наукових положень, сформульованих у дисертації та винесених на захист, належать такі: уперше: здійснено зіставне дослідження номінативного простору військової термінології, що дозволило виявити універсальні та національно зумовлені моделі формування термінів в українській та угорській мовах; визначено прямі й непрямі механізми номінації військових термінів, а також окреслено шляхи й чинники їх формування в обох мовах; розроблено модель концептосфери військової термінології на основі концептуальних доменів із виокремленням ядерної, центральної та периферійної зон для української та угорської мов; визначено й описано методику зіставлення термінів різноструктурних мов, що дає змогу виявляти типологічні закономірності формування військових концептів, простежувати вплив лінгвокультурних особливостей на способи термінотворення та відображати національну специфіку терміносистем у ключових концептах військової сфери обох мов, актуалізованих у період 2014–2022 років.

За своїм змістом дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 та Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Здобувачка має 16 наукових публікацій за темою дисертації, з них 5 статей у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України:

1. С. Боженець. Становлення та сучасний стан дослідження військової терміносистеми української мови. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Том 34 (73), № 3. С. 8–12.

2. С. Боженець. Розвиток військової термінології в Угорщині. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2024. № 1 (25). С. 16–23.

3. С. Боженець. Сучасна угорська термінологія: рецепція теоретичних стратегій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2024. № 65. С. 12–16.

4. С. Боженець. Військова термінологія в українському медіапросторі: мовні маркери війни. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 9 (39). С. 245–252.

5. С. Боженець. Лінгвокогнітивний аналіз словотвірних гнізд в угорській та українській військовій термінології. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*. 2025. № 1 (15). С. 5–9.

У дискусії взяли участь голова, рецензенти, офіційні опоненти та висловили зауваження:

Офіційний опонент – доктор філологічних наук, професор **Тетяна Левченко** надала позитивний відгук із зауваженнями:

1. Цілком погоджуємося з Софією Василівною, що детермінологізація відбувається тоді, коли позначувана терміном реалія або явище стає частиною повсякденного життя, або коли сам термін виходить за межі спеціальної терміносистеми й починає функціонувати в загальнозживаній мові (с. 47). Зазначимо, що в умовах сучасної повномасштабної війни в Україні відбувається унікальний процес: цивільне населення опановує військову термінологію (ППО, деокупація, РЕБ) не на рівні спрощення значень, а на рівні професійної точності. Чи можна в такому разі стверджувати про «спрощення значення» (як ви зазначаєте нижче), чи це радше інтелектуалізація загальнозживаної мови?

2. На сторінці 128 дисертації Ви стверджуєте, що одним із чинників інтенсивного запозичення є «відносна толерантність» української мови. Проте сьогодні в медійному та науковому дискурсах виразно простежуються потужні пуристичні тенденції, спрямовані на пошук і впровадження питомих відповідників (наприклад, активна діяльність термінологічних комісій, волонтерські проекти зі слововживання). Як Ви можете пояснити цей парадокс і як, на Вашу думку, пуристичний рух впливає на динаміку запозичень саме у військовій сфері?

3. Ваша теза про універсальність військової терміносистеми європейських країн (с. 51) є цілком логічною з огляду на процеси глобалізації та стандартизації військової сфери (зокрема в межах НАТО). Разом із тим, це твердження спонукає до дискусії: чи не нівелює така універсальність етнокультурний складник терміна? Чи існують, на Ваш погляд, суто «національні концепти» у військовій сфері, які не піддаються уніфікації й маркують саме українську або угорську лінгвокультури?

4. Попри загальну високу оцінку роботи, дисертаційне дослідження не позбавлене окремих недоліків, серед яких варто виділити технічні огріхи, термінологічні неточності, зумовлені складністю перекладу аглютинативних структур угорської мови: зокрема, помилкове вживання терміна аглютинативна щодо української мови (с. 118), фактологічні зміщення у

військовій ієрархії (бґпау як «капітан» замість «майор», с. 195).

Офіційний опонент – доктор педагогічних наук, професор **Людмила Овсієнко** надала позитивний відгук із зауваженнями:

1. У параграфі 1.1.1. авторка декларує розмежування понять «термінологічна номінація», «термін», «термінологія», «терміносистема», «термінознавство». Водночас аналіз тексту засвідчує, що дослідження зосереджено передусім на характеристиці змістового наповнення зазначених понять, функційних ознаках і ролі в науковій комунікації, тоді як питання чіткого розмежування їх за визначеними критеріями могло би бути репрезентоване виразніше. Зокрема, у роботі детально розкрито сутність термінологічної номінації як процесу, подано різні підходи до визначення терміна, окреслено розуміння термінології та терміносистеми в українській та угорській традиціях. Водночас власне розмежування цих понять має переважно описовий характер і не завжди супроводжується чіткою системою диференційних ознак або узагальнювальною моделлю їх співвідношення. Особливо це стосується опозиції «термінологія / терміносистема», де, попри огляд різних наукових підходів, доцільним було б більш чітке формулювання авторської позиції з визначенням критеріїв їх розрізнення. Те ж саме можна сказати про поняття «термінознавство», яке дослідниця, фактично, розглядає через призму ототожнення з термінологією, що могло б бути додатково теоретично обґрунтоване або чіткіше розмежоване.

З огляду на це доцільно було б або уточнити назву підрозділу з урахуванням його фактичного змістового наповнення (наприклад, «аналіз / зміст / інтерпретація ключових понять терміносфери» тощо), або дещо посилити саме аспект розмежування шляхом визначення чітких критеріїв диференціювання досліджуваних понять і представлення узагальнювальної схеми / таблиці їх співвідношення.

2. Емпіричну базу сформовано переважно на матеріалі нормативно-правових актів, що, безумовно, забезпечує стандартизованість термінології, проте, на нашу думку, певною мірою звужує спектр функціонування військових термінів. Поза увагою залишаються інші важливі дискурси (військово-науковий, публіцистичний, усно-професійний), у яких терміни можуть зазнавати семантичних модифікацій. Відтак цей факт певною мірою обмежує повноту та репрезентативність реконструйованої терміносистеми й концептосфери, оскільки не вповні дає змогу простежити варіативність функціонування військових термінів у різних комунікативних умовах і виявити динамічні семантичні зрушення, зумовлені контекстом уживання.

3. У роботі простежуємо активне використання кількісних показників (відсоткових співвідношень, частотності вживання, продуктивності словотвірних моделей), однак методика їх отримання подана недостатньо розгорнуто. Зокрема, не завжди чітко окреслено обсяг і принципи формування корпусу досліджуваних термінів, відсутній детальний опис статистичних процедур, формул підрахунку та критеріїв інтерпретації даних. Це стосується, зокрема, визначення продуктивності словотвірних моделей і частотності вербалізаторів концептів. Крім того, подекуди спостерігаємо змішування

кількісних характеристик різних рівнів аналізу (частиномовних груп, словотвірних типів, семантичних класів), що потребує певної уніфікації підходів. Водночас у дослідженні переважає якісно-інтерпретаційний підхід, тоді як кількісні методи (статистичні узагальнення, таблиці частотності, візуалізація даних) залучено обмежено. Також не до кінця зрозуміло, чи застосовувала авторка автоматизовані корпусні інструменти, чи здійснювала аналіз переважно без електронних засобів. Відсутність чітко окреслених статистичних параметрів (частотність, нормалізація даних, критерії порівняння) дещо обмежує можливості перевірки окремих висновків, особливо тих, що стосуються кількісних співвідношень у межах лексико-семантичних полів. Це не знижує загальної наукової цінності роботи, проте певною мірою ускладнює перевірку репрезентативності отриманих результатів і верифікацію окремих висновків, зокрема щодо домінування лексико-семантичних груп у структурі терміносистеми, що потребує додаткового уточнення.

Рецензент – доктор філологічних наук, професор **Лариса Компанцева** надала позитивну рецензію із зауваженнями:

1. Подекуди простежується надмірна термінологічна повторюваність і стилістична перевантаженість тексту, що ускладнює його сприйняття.

2. Окремі фрагменти містять надлишкові теоретичні узагальнення, які частково дублюють уже висловлені положення. Також трапляються поодинокі мовні огріхи та технічні неточності (зокрема в написанні складних термінів і словосполучень).

3. У дисертаційному дослідженні спостерігається певна асиметрія в ступені наукової розробленості матеріалу: українська військова термінологія представлена в науковій літературі більш ґрунтовно та різнобічно, тоді як в угорському мовознавстві її спеціальне дослідження має більш обмежений характер і здебільшого реалізується в межах загальних термінологічних студій. Це певною мірою впливає на баланс зіставного аналізу та зумовлює різну деталізацію представлених класифікаційних підходів.

Рецензент – кандидат філологічних наук, доцент **Тетяна Івасишина** надала позитивну рецензію із зауваженнями:

1. На наш погляд, у Розділі 3 доцільно було б окремо зосередити увагу на процесах детермінологізації, оскільки в умовах сучасного суспільно-політичного дискурсу вони виступають потужним і надзвичайно динамічним чинником еволюції військової лексики. Комплексний аналіз цих явищ дав би змогу не лише детально простежити лінгвістичні механізми переходу мілітарних номінацій із вузькоспеціалізованої фахової сфери до загальноновживаного мовного фонду, а й ґрунтовно дослідити специфіку трансформації їхнього семантичного обсягу. Окрім того, це дало б можливість зафіксувати зміну їхнього функціонально-стилістичного статусу, розвиток конотативних значень та особливості адаптації в неспеціалізованих текстах різного спрямування.

2. У межах дослідження відсутній аналіз антонімічних відношень у військовій термінології, а їх урахування могло б помітно збагатити лінгвокогнітивну інтерпретацію досліджуваного матеріалу. Залучення

фундаментальних опозицій, як-от «наступ – оборона», «мир – війна», сприяло б глибшому осмисленню структури концептосфери та механізмів концептуалізації військової дійсності.

3. Незважаючи на логічну послідовність викладу та насиченість змісту в науковому дослідженні, наявні фактичні, орфографічні й технічні огріхи. Так, наприклад, на ст. 3, 22 «в лінгвокогнітивному» замість «в лінгвокогнітивному», на ст. 32 «наведенні» замість «наведені», на ст. 30 зайві знаки ([329, с. 183; 336, с. 629;]) тощо.

Голова ради – доктор філологічних наук, професор **Віра Ніконова**, без зауважень.

Результати відкритого голосування: «За» 5 членів ради,
«Проти» Немає членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує **Софії Боженець** ступінь доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 «Філологія».

Відеозапис захисту дисертації додається.

Голова разової
спеціалізованої
вченої ради

Віра НІКОНОВА